Lakiosasto/Silja Dahlgren 20.4.2022

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta (HE 40/2022 vp)

Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistyneen kuningaskunnan (Yhdistynyt kuningaskunta) EU-ero tuli voimaan 1.2.2020. Vuoden 2020 loppuun saakka kestäneen siirtymäkauden aikana EU:n ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä sovellettiin edelleen EU:n sosiaaliturva-asetuksia 883/2004 ja 987/2009. EU:n sosiaaliturva-asetuksilla yhteensovitetaan jäsenvaltioiden välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeuksia ja -velvollisuuksia.

Vuoden 2021 alusta sovellettu kauppa- ja yhteistyösopimus Euroopan unionin ja Euroopan atomienergiayhteisön sekä Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistyneen kuningaskunnan välillä (kauppa- ja yhteistyösopimus) sisältää määräykset sosiaaliturvan yhteensovittamisesta Yhdistyneen kuningaskunnan ja EU:n jäsenvaltioiden välillä siirtymäkauden päättymisen jälkeisissä tilanteissa.

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen myötä sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat säännöt Yhdistyneen kuningaskunnan ja Suomen välillä ovat pysyneet pääosin ennallaan, mutta oikeusperusta on muuttunut EU-asetuksista unionisopimukseen. EU:n sosiaaliturva-asetukset ja kauppa- ja yhteistyösopimus ovat jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta, eikä niitä saateta erikseen kansallisesti voimaan. Kansallisessa lainsäädännössä on kuitenkin useita säännöksiä, joilla tuetaan EU:n sosiaaliturva-asetusten toimeenpanoa ja selkeytetään asetusten suhdetta kansalliseen lainsäädäntöön sekä säädetään tietyistä EU:n sosiaaliturva-asetusten toimeenpanoon liittyvistä kansallisista menettelyistä.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta. Laissa säädettäisiin, että kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevia määräyksiä sovellettaessa noudatetaan soveltuvin osin niitä kansallisia säännöksiä, joita sovelletaan EU:n sosiaaliturva-asetusten kanssa. Lisäksi laissa säädettäisiin, että EU-jäsenvaltiota koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin Yhdistyneeseen kuningaskuntaan ja EU:n sosiaaliturva-asetuksia koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskeviin määräyksiin.

Lakiosasto/Silja Dahlgren 20.4.2022

Eläketurvakeskuksen kanta

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat määräykset perustuvat pitkälti EU:n sosiaaliturva-asetuksiin ja määräykset ovat pitkälti yhdenmukaisia sosiaaliturva-asetusten säännösten kanssa. Eläketurvakeskus pitää tärkeänä, että kauppa- ja yhteistyösopimusta sovellettaessa voidaan hyödyntää olemassa olevia kansallisia säännöksiä, jotka on säädetty EU:n sosiaaliturva-asetusten toimeenpanon tueksi, ja että ennen Yhdistyneen kuningaskunnan EU-eroa käytössä olleiden kansallisten menettelyjen ja säännösten soveltamista voidaan soveltuvin osin jatkaa.

Esimerkki työeläkelakien sisältämästä EU:n sosiaaliturva-asetusten toimeenpanoa tukevasta säännöksestä on työuraeläkeoikeutta koskevan työntekijän eläkelain 53 a §:n 3 momentti, jonka mukaan työeläkelakien mukaan vakuutettavaan rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavaan työhön rinnastetaan toisessa EU- ja ETA-maassa sekä Suomen kanssa sosiaaliturvasopimuksen solmineessa maassa vakuutettava rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttava työ. Ns. EESSI-laissa[1] on säädetty muun muassa kansallisten laitosten, viranomaisten ja elinten toimivallasta ja tehtävistä EU:n sosiaaliturva-asetuksia sovellettaessa. Laissa Eläketurvakeskuksesta on myös omat säännöksensä Eläketurvakeskuksen tehtävistä EU:n sosiaaliturva-asetusten toimeenpanossa.

Eläketurvakeskuksen näkemyksen mukaan ehdotettu laki selkeyttäisi kansallista sääntelyä, sillä sen perusteella niitä kansallisia säännöksiä, joissa viitataan EU:n sosiaaliturva-asetuksiin tai EU-maahan, sovellettaisiin myös kauppa- ja yhteistyösopimukseen ja Yhdistyneeseen kuningaskuntaan kauppa- ja yhteistyösopimuksen edellyttämässä laajuudessa. Koska kauppa- ja yhteistyösopimus on suoraan sovellettavaa oikeutta, Eläketurvakeskuksen näkemyksen mukaan kauppa- ja yhteistyösopimuksen säännöksiä on voitu sen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa soveltaa jo ennen ehdotetun lain voimaantuloa. Eläketurvakeskuksen näkemyksen mukaan ehdotetun mukainen selventävä kansallinen sääntely on kuitenkin tarpeen.

Ehdotetun lain säännökset on muotoiltu siten, että niissä viitataan kauppa- ja yhteistyösopimuksen soveltamiseen kansallisen etuuslainsäädännön kanssa. Eläketurvakeskus toteaa, että edellä mainituissa EESSI-laissa ja laissa Eläketurvakeskuksesta ei säädetä etuuksista, vaikka kyseiset lait liittyvät etuuslakien toimeenpanoon. Esityksen perusteluista käy kuitenkin nimenomaisesti ilmi, että kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevat määräykset tulisivat sovellettavaksi ehdotetun lain perusteella myös kyseisten lakien kanssa.

[1] Laki sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevan Euroopan unionin lainsäädännön soveltamisesta (352/2010)